

Związki literatury renesansu z wzorcami antycznymi

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Tadeusz Bieńkowski, *Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Główne problemy i kierunki recepcji*, Wrocław 1976, s. 49–51.
- Źródło: Jerzy Ziomek, *Literatura Odrodzenia*, Warszawa 1987, s. 7.
- Źródło: Adam Karpiński, *Renesans*, Warszawa 2007, s. 12–13.
- Źródło: Tadeusz Bieńkowski, *Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Główne problemy i kierunki recepcji*, Wrocław 1976, s. 21–23.

- Źródło: Tadeusz Bieńkowski, *Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Główne problemy i kierunki recepcji*, Wrocław 1976, s. 20–21.
- Źródło: Mikołaj Rej, *Żwierciadło, albo kształt, w którym każdy stan snadnie się może swym sprawom, jako we zwierciadle, przypatrzeć*, t. 1, red. Mikołaj Rej, Kraków 1914, s. 58–312.
- Źródło: Tadeusz Sinko, *Posag Europy i jego losy*, [w:] tegoż, *Antyk w literaturze polskiej. Prace komparatystyczne*, oprac. T. Bieńkowski, wybór T. Bieńkowski, Warszawa 1988, s. 38–39.
- Źródło: Tadeusz Sinko, *Posag Europy i jego losy*, [w:] tegoż, *Antyk w literaturze polskiej. Prace komparatystyczne*, oprac. T. Bieńkowski, wybór T. Bieńkowski, Warszawa 1988, s. 38.
- Źródło: Jan Kochanowski, *Do gościa*, [w:] tegoż, *Fraszki*, oprac. J. Pelc, Wrocław 1981, s. 109–110.

Związki literatury renesansu z wzorcami antycznymi

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Termin *renesans* pochodzi z języka francuskiego, oznacza odrodzenie. Warto więc zadać pytanie: Co odradza się w epoce, która nastąpiła po średniowieczu?

Antyk stał się dla twórców renesansowych punktem odniesienia, zdobywano wiedzę o dorobku starożytnych i rozwijano ich myśli. Analizowano teksty starożytnych filozofów, pisarzy, naśladowano sztukę i literaturę.

Wielu humanistów tamtych czasów twierdziło, że wszystko, co doskonałe, powstało w starożytności i wystarczy już tylko naśladować Homera, Safonę, Wergiliusza czy Horacego.

Czy więc twórcy renesansowi stworzyli cokolwiek oryginalnego? Dlaczego godzili się na swoiste artystyczne niewolnictwo?

Twoje cele

- Wyjaśnij zależności między renesansową imitacją wzorów antycznych a współzawodnictwem ze starożytnymi pisarzami.
- Określisz formy i zakres nawiązań do wzorców antycznych w literaturze renesansowej.

- Wymienisz powody, dla których literatura starożytnego Rzymu miała wpływ na twórców renesansowych.
- Stworzysz plan wystąpienia poświęconego przyczynom odwoływania się przez twórców renesansowych do wzorców antycznych.

Średniowiecze i renesans wobec kultury antyku

Jednym z podstawowych wyróżników piśmiennictwa renesansowego są jego związki z wzorcami antycznymi. W renesansie wiedza na temat kultury starożytnej była znacznie większa niż w epoce poprzedniej, czyli w średniowieczu. [Humanistom](#) przyświecał też inny cel sięgania do antycznej tradycji. O ile średniowieczni teologowie, historycy i pisarze czerpali z dorobku antyku przede wszystkim to, co nie stało w sprzeczności z chrześcijaństwem, o tyle dla uczonych i twórców renesansowych poznawanie filozofii i literatury powstającej w antyku wynikało z innych pobudek, co nie oznacza braku dążenia do syntezy kulturowego dorobku grecko-rzymskiego z religią chrześcijańską.

((Tadeusz Sinko

Posag Europy i jego losy

[U]rodę życia odsłonił Europie w XV w. Renesans włoski, który zbiegłszy się z wielkimi odkryciami geograficznymi, a potem astronomicznymi, z ożywieniem się studiów klasycznych i wynalazkiem druku, zachwiał średniowiecznym humanizmem teocentrycznym (według którego Bóg jest celem człowieka grzesznego i odkupionego, rozstrzygającego swój los własną wolą, przy pomocy łaski) i przeciwstawił humanizm antropocentryczny, uznający i wyznający, że człowiek, jako istota naturalna, jest centrum ludzkości i świata. Nowy pogląd na świat miał wprowadzić przesłanki w pewnych ruchach „odrodzeńczych” i „reformatorskich” wieków średnich, ale dopiero entuzjazm dla utworów greckich (czytywanych przeważnie w świeżych przekładach łacińskich) i rzymskich umocnił w nim racjonalizm i krytycyzm, zwalczający nie tylko przesady, ale i czcigodne tradycje, a korzający się zrazu tylko przed autorami klasycznymi, choćby to były tylko klasyczne przysłowia. Europa renesansowa doszła na razie na polu medycyny i [jurysprudencji](#) do poziomu antycznego, by dopiero w XVII w. postępować dalej i przewyższyć antyk we wszystkich naukach przyrodniczych, a tym bardziej matematyce i innych naukach ścisłych i duchowych. Na polu

architektury, rzeźby, malarstwa, muzyki zaraz mu dorównała,
a w literaturze coraz skuteczniej z nim współzawodniczyła
w językach narodowych.

Źródło: Tadeusz Sinko, *Posąg Europy i jego losy*, [w:] tegoż, *Antyk w literaturze polskiej. Prace komparatystyczne*, oprac. T. Bieńkowski, wybór T. Bieńkowski, Warszawa 1988, s. 38.

Forum, Rzym

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

((Jerzy Ziomek

Literatura Odrodzenia

Każdy mieszkaniec Włoch od wieków na co dzień oglądał zabytki antyku, ale nie przypisywał im szczególnej wartości estetycznej. Filozofia chrześcijańska korzystała przez całe wieki z dorobku filozofii antycznej, w późnych wiekach średnich przede wszystkim z Arystotelesa [...], ale ta rozległa i systematyczna adaptacja zacierała różnice między przeszłością starożytną a teraźniejszością chrześcijańską. Przełom renesansowy polegał więc nie tyle na przypomnieniu antyku, ile na nadaniu mu nowego sensu. W czasach renesansu zabytki antyku zostały otoczone szczególną czcią, a autorytet myśli antycznej, który dla średniowiecza był autorytetem

zbioru mądrych zdań, stał się dla ludzi renesansu osobowym autorytetem indywidualności twórczych.

Źródło: Jerzy Ziomek, *Literatura Odrodzenia*, Warszawa 1987, s. 7.

Naśladowanie antyku jako metoda twórczości

Jednym z podstawowych zadań uczonego poety (*poeta doctus*) było naśladowanie wielkich wzorów antycznych. Taka postawa miała źródła w *Poetyce* Arystotelesa – grecki uczony zalecał twórcom zasadę *mimesis*, czyli naśladowania natury. Łacińskim odpowiednikiem słowa *mimesis* jest *imitatio*. W renesansie nadano temu wyrazowi dodatkowe znaczenie: *imitatio* zaczęto rozumieć jako naśladowanie dokonań wielkich poetów, epików i dramaturgów starożytnych. Dorównanie wzorcom, a nawet dążenie do współzawodnictwa z grecko-rzymskimi autorytetami było inspiracją do pisania dzieł odwołujących się do filozofii, mitologii i literatury powstającej w antyku.

((Adam Karpiński

Renesans

Wśród różnorodnych aspektów oddziaływania humanizmu niezwykle istotnym jest powstanie w sztuce i w literaturze wyraźnego nurtu, który określilibyśmy mianem renesansowego klasycyzmu. W sensie ideowym klasycyzm opiera się na wierze w istnienie obiektywnego porządku [...]. W sensie estetycznym klasycyzm jest doktryną wskazującą na harmonię (łac. *concinntas*) jak źródło piękna. [...] Klasycyzm przejawia się zatem w zamiłowaniu do elegancji i wdzięku, odpowiedniości i stosowności, jasności stylu oraz formy. Postulaty te wiążą się ściśle z fundamentalną dla tej estetyki zasadą naśladowania (gr. *mimesis*, łac. *imitatio*), w której zawierał się postulat naśladowania natury i naśladowania starożytnych mistrzów, którzy już dokonali w sposób nieprześcigniony wyboru i harmonijnego układu tych rysów natury, które decydują o jej pięknie. Przeto odkrywamy i naśladowujemy naturę, naśladowując starożytnych.

Źródło: Adam Karpiński, *Renesans*, Warszawa 2007, s. 12–13.

Stanisław Noakowski, *Italia fantastica. Wnętrze pałacu renesansowego, galeria z malowidłami*
Źródło: Muzeum Narodowe w Warszawie, domena publiczna.

Należy przypomnieć, że odwoływanie się do wzorców antycznych było w renesansie ułatwione dzięki znajomości przez elity intelektualne klasycznego języka łacińskiego. Wprawdzie ideałem humanisty-filologa było posługiwanie się aż trzema językami: łaciną, greką i hebrajskim, ale w praktyce taką umiejętność posiadało niewielu.

((Tadeusz Sinko

Posag Europy i jego losy

Znawcy języków i literatur klasycznych występowali jako nowołacińscy mówcy, poeci i nauczyciele, którzy średniowieczne *artes liberales* [...] zastąpili przez *studia humaniora* [...], niby czyniące ludzi bardziej ludzkimi. Pobrzmiwało w tej nauce echo rzymskiej *humanitas*, [...] przez które ludzie stają się najbardziej ludzcy [...], jako że jednemu człowiekowi ze wszystkich stworzeń dana jest troska o zdobycie takiego wykształcenia. Kierownicy tych *studia humaniora*, nazwani dopiero w XVII w. humanistami, przeważnie „ludzie nowi”, tworzyli ponadnarodową Rzeczpospolitą literacką, której obywatele przemawiali nie tylko do siebie nawzajem, ale nawet do papieża i cesarzy przez „Ty”. było to przemawianie człowieka klasycznie wykształconego do podobnego mu człowieka. Nauka na podstawie antyku [...] odbywała się w krajach katolickich, a potem

i protestanckich, gdzie wędrowni mówcy i poeci otrzymywali katedry wymowy i poezji przy starych wydziałach sztuk [...], wreszcie po szlacheckich szkołach średnich, gimnazjach czy liceach mieszczańskich.

Źródło: Tadeusz Sinko, *Posag Europy i jego losy*, [w:] tegoż, *Antyk w literaturze polskiej. Prace komparatystyczne*, oprac. T. Bieńkowski, wybór T. Bieńkowski, Warszawa 1988, s. 38–39.

Ułatwieniem w poznawaniu dorobku piśmiennictwa starożytnego była nie tylko znajomość greki czy łaciny – dzięki której można było sięgać do oryginałów – ale też rozwijające się drukarstwo, dające znacznie szerszy niż w czasach, gdy jedyną formą kopiowania tekstów było rękopiśmiennictwo, dostęp do nowych wydań tekstów antycznych.

Główne kierunki recepcji antyku w renesansie europejskim i polskim

Piśmiennictwo renesansowe odwoływało się do antyku na wielu płaszczyznach. Przedstawiano bohaterów kultury starożytnej (postaci mitologiczne, literackie i historyczne); korzystano z różnych idei filozoficznych (przede wszystkim – epikureizmu i stoicyzmu); sięgano do pedagogiki i historiozofii, by prezentować pożądane i krytykowane modele zachowania; wzorowano się na rozwiązaniach w zakresie estetyki (podawanych w poetykach lub wynikających z dzieł literackich); naśladowano sposoby konstruowania mów; naśladowano – nie tylko w utworach pisanych po łacinie – styl konkretnego twórcy (szczególnie popularny był sposób konstruowania wypowiedzi przez [Cycerona](#)).

Słownik

artes liberales

(łac.) – sztuki wyzwolone, dyscypliny stanowiące podstawę wykształcenia w antyku i średniowieczu. Obejmowały wiedzę dotyczącą literatury i matematyki. Na początku średniowiecza (V/VI w.) w skład sztuk wyzwolonych, czyli m.in. niewymagających wysiłku fizycznego, zaliczono: gramatykę, retorykę, dialektykę, arytmetykę, geometrię, astronomię i muzykę

humanista

(łac. *humanus* – ludzki) – przedstawiciel renesansowego humanizmu, czyli nurtu umysłowego i kulturowego, w którym podkreślano godność człowieka i możliwości jego rozumu, a jednym ze sposobów przedstawiania tych wartości było sięganie do dorobku antyku grecko-rzymskiego

imitatio

(łac.); naśladowanie, łacińskie określenie będące synonimem greckiego mimesis, jednak do podstawowego znaczenia tego pojęcia, przedstawionego w *Poetyce* Arystotelesa (gdzie zalecano naśladowanie w dziele literackim rzeczywistości pozaliterackiej), w renesansie imitację (*imitatio*) rozumiano jako naśladowanie wzorów wywodzących się z antyku

mimesis

(gr.) – naśladowanie; pojęcie stosowane w starożytnej Grecji w odniesieniu do relacji między rzeczywistością a sztuką; Arystoteles w *Poetyce* zalecał, aby twórca naśladował rzeczywistość, co oznaczało konieczność respektowania w dziele sztuki zasady prawdopodobieństwa, a przy tym dawało prawo do świadomego przekształcania elementów rzeczywistości w świat fikcji

poeta doctus

(łac.) – poeta uczony; propagowany przez humanistów wzorzec twórcy-erudyty, wykorzystującego w swych dziełach wiedzę z różnych dziedzin

strofa saficka

zwrotka, w której trzy pierwsze wersy są równe, a ostatni ok. połowę krótszy od nich; w literaturze polskiej zazwyczaj stosowano miary: 11 sylab, 11 sylab, 11 sylab, 5 sylab; nazwa pochodzi od Safony, greckiej poetki (VII/VI w. p.n.e.)

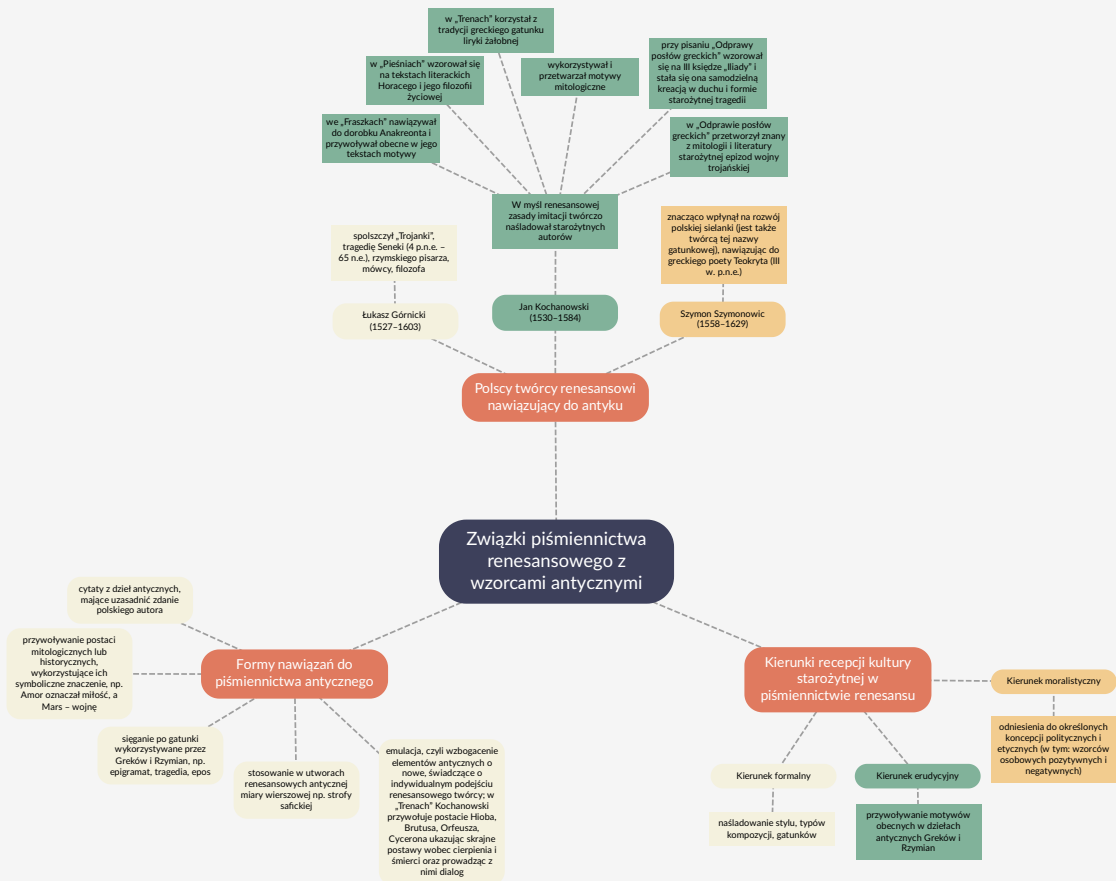
Mapa myśli

Polecenie 1

W krótkim tekście wykaż, że nawiązania do wzorów antycznych obecne w twórczości Jana Kochanowskiego miały związek z różnymi koncepcjami recepcji kultury starożytnej.

Polecenie 2

Przeanalizuj mapę myśli i wyjaśnij, czemu mogła służyć wielość form nawiązań do piśmiennictwa antycznego i kierunków jego recepcji w kulturze renesansu.

Sprawdź się

Teksty do ćwiczeń

((Tadeusz Bieńkowski

Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Główne problemy i kierunki recepcji

[T]endencją w europejskiej **recepcji** antyku była imitacja. [...] Imitacja autorów antycznych odcisnęła głębokie znamiona na literaturze i poglądach teoretyczno-literackich i estetycznych epoki renesansu. Stała się zasadą, według której pisarze – poeci i prozaicy – mieli z antycznych motywów, tematów, stylów i gatunków, komponować własne utwory, za pomocą cudzych myśli i sformułowań wyrażać własne refleksje. Imitacja obejmowała początkowo tylko literaturę nowołacińską, tworzoną na wzór antycznej, przede wszystkim rzymskiej. Rychło jednak zasadę imitacji przeniesiono na twórczość w językach narodowych. [...]

Teoretyczne uzasadnienia imitacji dali dopiero [...] wybitni teoretycy XVI-wieczni **L. Dolce** i **J.C Scaliger**. Dolce twierdził, że sztuka, naśladując prawa, według których tworzy swe dzieła natura, i naśladując zdolności twórcze natury, może przewyższyć samą naturę (tj. gotowe wytwory natury). Pod warunkiem wszelako, że artysta musi być wyśmienicie zapoznany z doskonałą sztuką antyczną, która jest drugą naturą. Podobnie twierdził Scaliger w słynnej poetyce (1561), że Wergiliusz (uznawany przez Scaligera za najdoskonalszego poetę), sam jest drugą naturą i wszystko, co poeci współcześni chcieliby i mogli naśladować, znajduje się u Wergiliusza. Antycznych autorów – zdaniem Scaligera – trzeba naśladować dlatego, aby ukazać doskonałą naturę. Jest to możliwe tylko dzięki imitacji. [...]

Kult pewnych autorów antycznych [...] był w rzeczy samej okazaniem nieograniczonego zaufania autorytetowi. Musiało to z czasem obudzić sprzeciw samych twórców, krępowanych wielkością i ograniczonością tych autorytetów. [...] Współczesny historyk dziejów recepcji antyku w literaturze krajów Europy zachodniej jako tendencję zaznaczającą się w obrębie ogólnego procesu recepcji wymienia obok imitacji także emulację. Emulacja (współzawodnictwo, rywalizacja) miała polegać na korzystaniu przez pisarzy nowożytnych tylko z niektórych elementów antycznej **proweniencji**, uzupełniających elementy pochodzące od samego pisarza. Utwory powstałe w wyniku zamierzonej i świadomej emulacji miały na celu nie tylko dorównanie mistrzowskim dziełom antycznym, ale również zaprezentowanie czegoś jeszcze innego i nowego [...], także przekłady, oczywiście w ich postaci renesansowej – swobodnych, nie krępujących autora **parafraz**.

Źródło: Tadeusz Bieńkowski, *Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Główne problemy i kierunki recepcji*, Wrocław 1976, s. 21–23.

((Tadeusz Bieńkowski

Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Główne problemy i kierunki recepcji

Istotnym dla charakterystyki recepcji antyku w Polsce czasów renesansu jest odpowiedź na pytanie, dlaczego w ogóle sięgano do dzieł autorów antycznych, skoro dostępne były powszechnie dzieła pisarzy nowszych. Na to pytanie można odpowiedzieć najogólniej, iż dlatego czytywano (i cytowano) dzieła autorów antycznych, ponieważ były pożyteczne, tzn. pouczające, zawierające wskazówki, które można zastosować w życiu codziennym. Zastosować w dziedzinie indywidualnej i zbiorowej etyki oraz w dziedzinie kierowania państwem. antykiem bowiem interesowano się właśnie głównie w aspekcie etyczno-moralnym i historyczno-politycznym. Te dwa aspekty antyku były [...] dla ludzi ówczesnych ważniejsze aniżeli aspekt artystyczny, rozumiały i uchwytne tylko dla

stosunkowo wąskiego kręgu uczonych i pisarzy. Antyczna „mądrość” etyczno-moralna i obywatelska była [...] znacznie donioślejszym argumentem przemawiającym ze recepcją antyku aniżeli walory ściśle artystyczne dzieł starożytnych. Można nawet powiedzieć, że pod osłoną owej starożytnej mądrości [...] mogły się przedostać do tej kultury również i antyczne środki wypowiedzi artystycznej – styl retoryczny w prozie, gatunki poetyckie itd. [...] Nie były zaś takim argumentem ani zalety antycznego stylu, ani kompozycja starożytnych utworów dramatycznych czy lirycznych. Akceptację owej antycznej mądrości [...] mogła sugerować ludziom w. XVI dawna, jeszcze [patrystyczna](#) tradycja. Wiadomo, że nawiązywali do niej bezpośrednio najwybitniejsi humaniści, z [Erazmem z Rotterdamu](#) na czele. Szkoły renesansowe zalecały prowadzenie uczniom słowników [...], układanych na zasadzie właśnie haseł filozoficzno-moralnych (cnota, wady, bogactwo, dzielność, chciwość, ojczyzna, szlachectwo itp.). Pod odnośnymi hasłami uczniowie zapisywali sentencje pochodzące z tekstów różnych autorów antycznych. Słowniczeki takie, których celem bezpośrednim było uczenie się łaciny, stawały się pośrednio źródłem erudycji [...], którą można było się przez całe życie kierować. Uwaga czytelników skupiała się przede wszystkim na literaturze i kulturze rzymskiej. Sprawiał to i język łaciński, i wyczuwalna znacznie bardziej niż greckiej ciągłość tradycji rzymskiej [...]. [...]

Z poglądów antycznych teoretyków (Arystotelesa, Cyserona) i historyków wysnuto wniosek, że o powodzeniu każdego państwa decydują określone cnoty przywódców i obywateli, a znów ich wady i nieprawości powodują konflikty w państwie i jego upadek. W ten sposób dzieje państw antycznych [...] stały się dla czytelników renesansowych [...] – ogromną skarbnicą praktycznych wskazówek, ostrzeżeń i zaleceń. Dla czytelników szlacheckich, biorących udział w rządzeniu Rzeczpospolitą, zalecenia takie i przestrogi posiadały walor nader użytecznego kompendium. Historia antyczna miała być użyteczna wszelako nie tylko dla kierunków państwa – władców,

senatorów, wodzów i urzędników. Przekazywała ona przykłady cnót indywidualnych [...], które mogły wzbogacić wewnętrznie każdego człowieka. wskazywała też na wady ludzkie i ich skutki tak dla jednostki jak dla społeczeństwa. Historia antyczna uważana była więc zarówno za doskonały zbiór postępowania w dziedzinie kierowania państwem, polityki, dyplomacji i strategii wojskowej, jak i za niewyczerpany zbiór przykładów moralnych.

Ten podwójny [...] walor historii antycznej, opierał się bardzo długo wszelkim zarzutom stawianym antykowi (łącznie z zarzutem pogaństwa) i pozwalał „konkurować” z historią biblijną. W dziełach historyków antycznych [...] widziano autorytatywną, sprawdzoną mądrość. Mądrość, czyli umiejętność rządzenia państwem, cnotliwego i pożyteczna dla kraju życia, wychowywania młodego pokolenia, wreszcie umiejętność łączenia działalności praktycznej z refleksją teoretyczną, czynnego udziału w życiu obywatelskim i pracą literacką, filozofowaniem itp.

Źródło: Tadeusz Bieńkowski, *Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Główne problemy i kierunki recepcji*, Wrocław 1976, s. 49–51.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Połącz ze sobą termin i jego wyjaśnienie.

recepca

nurtu umysłowy i kulturowy
odwołujący się do dorobku antyku
grecko-rzymskiego

proweniencja

nauki humanistyczne

humanizm

naśladowanie

emulacja

współzawodnictwo

studia humaniora

przyswajanie

imitacja

pochodzenie

Ćwiczenie 2

J.C. Scaliger zalecał twórcom renesansowym naśladowanie Wergiliusza, aby:

- ☐ szerzyć wiedzę na temat antyku
- ☐ zdobyć jak największą popularność wśród czytelników
- ☐ w sposób doskonały ukazywać naturę
- ☐ popisywać się erudycją przed czytelnikiem

Ćwiczenie 3

Wśród warunków wskazywanych w antyku jako konieczne, by stworzyć wybitne dzieło, były:

☐ dążenie do współzawodnictwa z pisarzami starożytnymi

☐ pisanie utworów w językach narodowych

☐ znajomość wzorców antycznych

☐ posługiwanie się wyłącznie językiem łacińskim

Ćwiczenie 4

Wyjaśnij, na czym polegały różnice między imitacją a emulacją.

Ćwiczenie 5

W krótkim tekście wyjaśnij, dlaczego renesansowych tłumaczy dzieł antycznych nie możemy postrzegać jedynie jako naśladowców twórców starożytnych.

Ćwiczenie 6

Na podstawie tekstu Bieńkowskiego wytłumacz, dlaczego w literaturze polskiego renesansu wyraźniejsze są wpływy starożytnego Rzymu, a nie antycznej Grecji.

Ćwiczenie 7

Napisz tekst, w którym omówisz formy i zakres nawiązań do wzorców antycznych w literaturze renesansowej.

Ćwiczenie 8

Ułóż plan wystąpienia na temat: „Funkcje czerpania z wzorców antycznych przez twórców renesansowych”.

Praca domowa

Na podstawie poniższego fragmentu opracowania autorstwa Tadeusza Bieńkowskiego oraz wykorzystując informacje zawarte w tekstach załączonych do lekcji, napisz liczące co najmniej 120 słów wypracowanie na temat: „Korzyści i niebezpieczeństwa wynikające z kultu, jakim twórcy renesansu obdarzali literaturę antyczną.”

((Tadeusz Bieńkowski

Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Główne problemy i kierunki recepcji

Zajmiemy się teraz pokrótce najważniejszymi tendencjami panującymi w w. XV i XVI w europejskiej recepcji antyku. Zacząć trzeba od zagadnień stylistyczno-literackich w ich zastosowaniu teoretycznym i praktycznym.

Jedną z bardzo ważnych tendencji był cyceronianizm i wywołane przez niego dyskusje. Zjawisko cyceronianizmu nie ograniczało się wszelako do wymowy, literatury i stylistyki, lecz wkraczało w dziedziny [...] etyki, filozofii i parenetyki (wzorzec humanisty wymownego i wykształconego). Cyceronianizm przybierał niekiedy objawy prawdziwego kultu Cycerona, kultu utrzymującego się w różnym nasileniu, w zależności od ataków opozycji, właściwie przez cały okres renesansu. W obrębie zjawisk czysto literackich cyceronianizm był prądem w prozie nowołacińskiej postulującym naśladownictwo retorycznego stylu i słownictwa Cycerona. Rozwinął się w pełni dopiero wtedy, gdy skomentowano około połowy XV w. dzieło Kwintyliana, zawierające pełny wykład Cycerońskiej teorii wymowy, a Lorenzo Valla w dziele *De elegantii Linguae Latinae* zalecił styl [...] wzorowy, ale jednocześnie zamknięty, nie rozwijający się, oparty na języku skostniałym, nienaruszalnym, martwym. Już w założeniu i przyjęciu słownictwa i stylu Cycerona za wzór kryła się zapowiedź zerwania kontaktów łaciny cycerońskiej z żywym językiem i uczynienia z cyceronianizmu stylu tylko erudytów i szkół.

Źródło: Tadeusz Bieńkowski, *Antyk w literaturze i kulturze staropolskiej (1450–1750). Główne problemy i kierunki recepcji*, Wrocław 1976, s. 20–21.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Związki literatury renesansu z wzorcami antycznymi

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;

2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;

6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

2) buduje wypowiedź w sposób świadomy, ze znajomością jej funkcji językowej,

z uwzględnieniem celu i adresata, z zachowaniem zasad retoryki;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;
2. porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach;
4. sporządza bibliografię i przypis bibliograficzny, także źródeł elektronicznych;
5. dokonuje krytycznej selekcji źródeł;
7. wzbogaca swoją wypowiedź pozajęzykowymi środkami komunikacji;
9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;
13. zna pojęcie hipertekstu; rozpoznaje jego realizacje internetowe oraz pozainternetowe; określa ich funkcje w komunikacji, umiejętnie z nich korzysta w gromadzeniu informacji.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności.

Cele operacyjne. Uczeń:

- określi formy i zakres nawiązań do wzorców antycznych w literaturze renesansowej;
- wymieni powody, dla których literatura starożytnego Rzymu miała wpływ na twórców renesansowych;
- stworzy plan wystąpienia poświęconego przyczynom odwoływania się przez twórców renesansowych do wzorców antycznych;
- przygotuje prezentację na temat antycznych wzorców i nawiązań renesansowych.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- prezentacja multimedialna.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;

- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Nauczyciel prosi uczniów o zapoznanie się z wiadomościami na temat antycznych wzorców i nawiązań renesansowych do tych wzorców. Chętne osoby przygotowują prezentację multimedialną związaną z tematem.

Nauczyciel przypomina uczniom, że ważnym aspektem każdej prezentacji jest jej wiarygodność, zatem istotne jest podawanie źródeł, hiperlinków ukazujących, skąd dane informacje zostały zaczerpnięte.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla na tablicy temat i cele zajęć oraz wspólne z uczniami ustala kryteria sukcesu.
2. Nauczyciel weryfikuje przygotowanie uczniów do lekcji, sprawdza, kto wykonał prezentację. Wybrany uczeń rozpoczyna wstępną dyskusję wokół tematu lekcji, przedstawiając przygotowaną prezentację. Pozostałe osoby mogą wysłać prezentację w formie elektronicznej do oceny przez nauczyciela.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zostają podzieleni na zespoły. Nauczyciel poleca grupom wykonanie pracy w dowolnej formie (plansza, plakat, notatka).
 - Grupa pierwsza w krótkim tekście wykazuje, że nawiązania do wzorów antycznych obecne w twórczości Jana Kochanowskiego miały związek z różnymi koncepcjami recepcji kultury starożytnej (na podstawie mapy myśli); układa plan wystąpienia na temat: „Funkcje czerpania z wzorców antycznych przez twórców renesansowych”; na podstawie tekstu Bieńkowskiego (sekcja „Sprawdź się”) tłumaczy, dlaczego w literaturze polskiego renesansu wyraźniejsze są wpływy starożytnego Rzymu, a nie antycznej Grecji.
 - Grupa druga wyjaśnia, czemu mogła służyć wielość form nawiązań do piśmiennictwa antycznego i kierunków jego recepcji w kulturze renesansu (na podstawie mapy myśli); redaguje tekst, w którym omówi formy i zakres nawiązań do wzorców antycznych w literaturze renesansowej; wyjaśnia, dlaczego renesansowych tłumaczy dzieł antycznych nie możemy postrzegać jedynie jako naśladowców twórców starożytnych.

Najszybsza grupa przedstawia swoje propozycje i omawia je na forum klasy. Pozostali uczniowie weryfikują przedstawione odpowiedzi. Jeśli są one poprawne, grupa wygrywa.

2. Pozostałe ćwiczenia zamieszczone w sekcji „Sprawdź się” uczniowie wykonują w parach.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi wskazaną (lub chętną) osobę o odczytanie tematu lekcji wyświetlonego na tablicy interaktywnej lub za pomocą rzutnika. Następnie zadaje pytania podsumowujące. Uczniowie odpowiadają swobodnie, wykorzystując informacje zapamiętane z lektury bloku tekstowego i omówionych na początku lekcji prezentacji multimedialnych.

Praca domowa:

1. Na podstawie fragmentu opracowania autorstwa Tadeusza Bieńkowskiego (praca domowa w e-materiale) oraz wykorzystując informacje zawarte w tekstach załączonych do lekcji, napisz liczące co najmniej 120 słów wypracowanie na temat: „Korzyści i niebezpieczeństwa wynikające z kultu, jakim twórcy renesansu obdarzali literaturę antyczną.”

Materiały pomocnicze:

- Tadeusz Sinko, *Posag Europy i jego losy*, [w:] tegoż, *Antyk w literaturze polskiej. Prace komparatystyczne*, oprac. T. Bieńkowski, wybór T. Bieńkowski, Warszawa 1988.
- Adam Karpiński, *Renesans*, Warszawa 2007.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Mapa myśli” do podsumowania lekcji.